

podkladom dôstojnej monografie o jeho živote a diele. Seria článkov v zborníku, aj keď má prevažne príležitostnú povahu, bude značným uľahčením či už individuálne-
mu alebo kolektívnemu monografistovi Nejedlého.

Druhým závažným momentom, ktorý sa nadhadzuje v súvisi so zborníkom, je problém pokrokových tradícií českej a slovenskej vedy. Oboznámenie sa s jednotlivými príspevkami na túto tému sblízuje čitateľa s prekvapujúcim bohatstvom faktov, ktoré sa priamo núkajú na doplnenie a spracovanie. Prehľadné dejiny českej a slovenskej vedy, vydané vo forme prístupných publikácií, by mali veľký význam pre vlasteneckú výchovu a osvetu širokých vrstiev našich národov. Podobný dosah by mohli mať aj publikácie o historickom vývine českého a slovenského umenia, aj keď sa na tomto poli vykonalo už podstatne viac.

Napokon treba konštatovať, že zborník popri svojej veľkej hodnote má aj nedostatky, ktorým sa málokedy možno vyhnúť pri podujatiach podobného druhu. Keďže išlo o organizovanie rozsiahleho kolektívu spolupracovníkov a prispievateľov, ktorí mali dodať svoje príspevky na pomerne krátky termín, bolo takmer nemožné, aby sa nenarazilo na rad technických ťažkostí. Vidno to na tom, že zborník nemá takú vnútornú proporciu, ako by sa bolo žiadalo. Niektorým otázkam sa venuje celý rad štúdií, iné, ktoré sú nerozlučne späté s Nejedlého účinkovaním, sa spomínajú iba okrajovo. Podiel slovenských príspevkov svojím počtom a námetmi tiež nevystihuje to, čo bola slovenská veda povinná dať k Nejedlého jubileu.

I pri týchto nedostatkoch je Nejedlého zborník hodnotným prínosom do našej vedeckej literatúry. Ukazuje, akým príkladom sa stáva mysliteľský zjav Zdeňka Nejedlého pre pracovníkov jednotlivých vied pri vyzdvíhovaní a rozvíjaní ich pokrokových tradícií. Bez tohto pohľadu späť nebudeme správne vidieť ani napred, pretože nám v jednotlivých vedách bude chýbať nevyhnutné vývinové spojivo s najkladnejšími výtobkami a oporami nášho vedeckého poznania v minulosti. Zborník obsahuje viaceré štúdie, ktoré sú priekopníckym činom v prehodnocovaní vývinu vedeckého myslenia a výskumu u nás.

M. Városov

IGOR HRUŠOVSKÝ, NIEKTORÉ OTÁZKY GNOZEOLÓGIE. Vydalo Vydavateľstvo SAV v Bratislave 1953. Strán 67. Cena viaz. 7 Kčs.

Profesor Igor Hrušovský vo svojej najnovšej štúdií rozoberá základné otázky marxistickej teórie poznania (gnoseológie), čím organicky nadväzuje na svoje predošlé práce, napr. na knihu *Engels ako filozof* a na štúdie, uverejnené vo Filozofickom zborníku.

Štúdiu si autor rozdelil na sedem kapitol. V prvej skúma akademik Hrušovský základnú otázku gnozeológie, a to vzťah medzi myslením a bytím. Veda totiž učí, že naša zem bola v rozžeravenom stave, v ktorom myslenie, vedomie nebolo možné, a preto existencia zeme (a vesmíru) nemôže závisieť na ľudskom vedomí. Rovnako vyvracia aj objektívny idealizmus, podľa ktorého svetové dianie a dianie ľudskej spoločnosti je riadené nejakou už jestvujúcou ideou. Avšak rozbor dejín ukazuje, že nie idey, ale materiálne podmienky života určujú dianie a súčasne aj samy idey o ňom. Ako ďalší problém, spadajúci pod základnú otázku marxistickej gnozeológie,

spomína autor poznateľnosť sveta. Poznateľnosť a zákonitosť sveta je hlavným predpokladom vedy vôbec a ohromné praktické úspechy vied dokazujú ako by spätne poznateľnosť tejto zákonitosti. Aby veda mohla plniť svoje úlohy, poznávať skutočnosť, musí mať teda materialistický charakter, t. j. musí byť spojená s materialistickou filozofiou, ktorá jediná umožňuje nehatený rozvoj vied, ako to vidno na súčasnej sovietskej vede.

V druhej kapitole autor uvádza ďalšie dôkazy, ktorými podopiera tézu o nezávislej existencii vonkajšieho sveta, pričom opisuje genezu a proces poznania. Naše poznanie sa začína pocitmi, ktoré sú bezprostredným spojivom subjektu so svetom; sú dialektickou jednotou vonkajšieho predmetu a vnímajúceho subjektu. Preto pocity a ich jednotiacie vnemy sú aj subjektívne, ale čo do obsahu a zdroja aj objektívne. Názorný materiál, poskytovaný mysľami, je u človeka spracovaný pojmovým myslením. Myslenie je schopnosť zachycovať súvislosti, vzťahy a zákonitosti predmetov a procesov objektívneho sveta; nie však bezprostredne, ale sprostredkované, pomocou abstrakcie a zovšeobecňovania. Autor tu neupadol do omylu, vo formálnej logike takého bežného, že abstrahovanie znamená ochudobňovanie, vynechávanie. Prof. Hrušovský veľmi pekne dôvodí, že abstrahovať znamená hľadať a vyjadrovať zákon vecí, ktorým sú pospájané všetky jej individuálne prejavy. Preto takáto abstrakcia je konkrétna a vedie nás do vnútra vecí. Avšak nakoľko je pojem jednotou individuálnych vecí a prejavov, je pojem a abstrakcia aj všeobecnou a ako taká je princípom predvídania. Chápať pojem ako princíp predvídania a tak ako vyjadrenie podstaty, nutnosti a zákona je najdôležitejší metodologický dôsledok gnozeologie, a preto ho akademik Hrušovský skúma aj v tretej kapitole, ktorá podáva niektoré dôležité poznámky k dialektickej metodológii. Tu, okrem toho, že prof. Hrušovský skúma štruktúru pojmových celkov, teórií a ich materialistických vlastností, teda problémy odrazu širokých pojmových sústav, ešte raz zdôrazňuje, že úloha všeobecných pojmov, súdov a zákonov vedy je usmerňovať vedecký a experimentálny výskum vo všetkých jeho fázach a tak organizovať vedecký výskum. Avšak súdy a teórie môžu túto svoju funkciu len natoľko plniť, nakoľko vznikajú z praxe a neustále sa s praxou konfrontujú.

Preto autor v štvrtej kapitole skúma problémy vedeckého poznania a praxe, pričom veľmi správne poukazuje na to, že aj sama prax sa neustále vyvíja a tak vedecké tézy, preverené praxou, sú pravdivé, ale nie sú definitívne dogmy. Po týchto úvahách čitateľ je schopný hlbšie pochopiť povahu gnozeologie a preto autor v piatej kapitole hlbšie analyzuje pojem gnozeologie a svoju analýzu demonštruje na jej vzťahu k logike. Akademik Hrušovský tu veľmi obratne využíva výsledky sovietskej diskusie o povahe logiky, v krátkosti definuje formálnu a dialektickú logiku a určuje ich vlastnosti a vzťahy. Jeho chápanie gnozeologie a logiky ako nedeliteľného celku mu umožňuje venovať sa najdôležitejšej úlohe logiky a gnozeologie, t. j. skúmaniu povahy zákona, čo tvorí obsah šiestej kapitoly.

Logika totiž ako vedecký nástroj musí slúžiť vedám a vedy musia objavovať zákony prírody a spoločnosti. Preto každé gnozeologické skúmanie poznania sa musí končiť skúmaním vedeckého zákona. Prof. Hrušovský tu okrem kauzality analyzuje aj kategóriu nutnosti, vzájomnej pôsobnosti, náhody a slobody. Pojmom tvorivej slobody, ktorá spočíva v poctivej a ochotnej službe ľudu a národu, končia sa systematické

gnozeologické úvahy. Autor v siedmej kapitole ešte v krátkosti rozoberá súčasné buržoázne, reakčné filozofické smery.

Akademik Hrušovský vo svojej štúdií nadhodil veľké množstvo problémov; mnohé z nich v krátkosti veľmi jasno rozriešil, mnohým sa však pre malý rozsah štúdie nemohol venovať. Práve množstvo vedeckých problémov pôsobí niekde dojmom nysystematičnosti. Tento dojem však pri dôkladnom preštudovaní diela zmizne. Naša filozofická a vedecká verejnosť by bola iste veľmi rada, keby z povolaných rúk akademia Hrušovského dostala rozsiahlu prácu z gnozeologie, ktorá by výdatne pomáhala najmä prírodovedcom.

V. Filkorn

STANISLAV FELBER, JÁN BAYER, SLOVENSKÝ BACONISTA XVII. STOROČIA.
Vydalo Vydavateľstvo SAV v Bratislave 1953. Strán 135. Cena viaz. 25 Kčs.

Jednou z najdôležitejších foriem historického výskumu a najlepšou prípravou k systematickému spracovaniu dejín filozofie je monografické spracovanie vynikajúcich postáv minulosti. Filozofický ústav SAV nemá v monografickom spracovaní jednotlivých profilov ešte dlhú tradíciu. Popri monografii o Izákovi Cabanovi je Felberova monografia o Jánovi Bayerovi iba začiatkom celej ďalšej serie, ktorú ústav plánuje v budúcnosti vydávať. Preto túto knihu vítame s radosťou a označujeme ju za posla rozkvetu filozofickej tvorby aj v tomto odbore.

Monografia Stanislava Felbera sa zaoberá jednou z dôležitých, pozitívnych postáv, reprezentujúcich filozofické myslenie na Slovensku v XVII. stor., Jánom Bayerom. Ján Bayer bol príslušníkom prešovskej školy, ktorá sa do dejín slovenského myslenia zapísala trojicou slávnych mien: Bayer, Caban, Ladiver. Všetci títo prešovskí magistri boli na dobu a podmienky, v ktorých tvorili, odvážni. Boj o singulárie a univerzálie, boj proti aristotelizmu a najmä z neho odvodenej scholastickej metóde, propagácia novej, z prírodovedy prevzatej induktívnej metódy a hlásanie teórie o existencii atomov svedčí, že sa i u nás na Slovensku našli filozofi, ktorí pohotove a pokrokovre reagovali na vtedajšiu svetovú filozofickú problematiku. Súčasne to svedčí o druhom významnom fakte, totiž že sa u nás už aj vtedy začínalo revolucionizovanie určitých vrstiev, najmä príslušníkov inteligencie, ktorí svojím dielom vyjadrovali odpor proti vládnucemu feudalizmu i jeho spoločenským dosahom.

Bayerovo dielo, ako to ukazuje kniha St. Felbera, je i napriek svojim ústupkom fideizmu a reakčným teóriám, s ktorými sa dôsledne nevyrovnalo, jasným dokladom kritického pohybu proti feudalizmu. Bayer kráčaľ po hoku tých svetových filozofov, ktorí sú monumentálnymi piliermi duchovného vývinu modernej doby — Bacona a Komenského. Aj keď bol viac-menej ich epigonom, predsa je jeho filozofický čin s nášho hľadiska revolučný. S takýmito postavami našej národnej minulosti mal by sa soznámiť nielen profesionálny filozofický pracovník, ale mal by sa o nich dozvedieť aj náš pospolitý človek, lebo ony sú silnou oporou našej národnej hrdosti a posilou pri budovaní nášho dnešného života.

Knihu rozdelil autor na tri časti: Život Jána Bayera, Bayerovo dielo, Bayerova filozofia. V prvej časti nás Felber soznamuje s búrlivým životom filozofa. Sprevádza ho stručne od jeho narodenia r. 1630 cez školské roky na witemberskej univerzite, cez roky kariéry na prešovskej mestskej škole a cez kazateľské účinkovanie v Ban-